

Haasteena kielenopettajan muuttuva asiantuntijuus

Juha Jalkanen

Viime aikoina tulevaisuuden koulu ja uudet oppimisympäristöt ovat olleet pinnalla erilaisissa keskusteluissa. Muutama vuosi sitten ilmestynyt perusasteen 9. luokkalaisten ja heidän kielten opettajiensa teksti- ja mediamaisemia kartoittaneen ToLP-tutkimushankkeen loppuraportti esitti painavan kysymyksen: maailma muuttuu, mitä tekee koulu? Kysymys on ajankohtainen, sillä se asettaa keskiöön koulun instituutiona. Koulutuksen eri toimijoille lienee selvää, että koulun on aika reagoida yhteiskunnallisiin muutoksiin ja muuttaa toimintamallejaan – mutta mihin suuntaan? Kuvaan tässä artikkelissa tuoreen tutkimukseni tuloksia teknologian pedagogisesta käytöstä kielenopetuksessa ja pohdin samalla niitä haasteita, joita muuttuva maailma asettaa toisaalta kielenopettajan asiantuntijuudelle, toisaalta koululle organisaationa.

Suomalainen yhteiskunta on murroksessa, jolle tyypillistä on monikielisyys, monikulttuurisuus ja monimediaisuus. Erilaiset mobiililaitteet ovat ihmisten arkipäivää, ja sekä niiden yleistymisen että internetin räjähdysmäisen laajenemisen seurauksena pääsy tiedon äärelle on helpottunut ja ylipäätään tavat käyttää tietoa ovat muuttuneet; tekstien tekijyys ja omistajuus ovat enenevässä määrin kollektiivisia. Liikkuvuus on merkittäväällä tavalla lisääntynyt, ja kansainvälistyminen näkyy vahvasti koulutusinstituutioiden strategioissa. Edellä kuvatut tekijät asettavat haasteita kielenopetuksen (ml. äidinkieli) järjestämiselle ja kehittämiselle. Opetuksen laatu on nykyään tärkeä kilpailutekijä, eikä oppilaitoksilla yksinkertaisesti ole varaa olla huomioimatta kielikoulutuksen muuttuneita tarpeita.

Tähän varsin ajankohtaiseen aiheeseen tutkimukseni keskittyi. Tutkimuksessa tarkasteltiin käynnissä olevaa pedagogista muutosta sekä opettajankoulutuksen että kielenopetusorganisaation näkökulmasta. Opettajankoulutuksella tarkoitan tässä artikkelissa koko sitä opettajankoulutusjatkumoa, jonka muodostavat aineen opinnot ja pedagogiset opinnot. Tutkimusta varten analysoin opettajankoulutuksen eri vaiheissa olevien opiskelijoiden verkkotehtäviä ja -keskusteluja, kurssi- ja tuntisuunnitelmia ja blogimerkintöjä. Tutkimuksessa myös kehitettiin useita kursseja tutkimuslähtöisesti, ja dokumentoitua kehittämistyötä käytettiin niin ikään tutkimuksen aineistona. Kurssien kehittämistyö tapahtui kiinteässä yhteistyössä kurssien opettajien kanssa.

Tavoitteista tutkimukseksi

Tutkimuksen tavoitteita voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta. Pedagogiikan näkökulmasta tutkimukseni tavoitteena oli kehittää kestäviä pedagogisia käytänteitä, jotka vastaisivat joltain osin muuttuvan kielenopetuksen tarpeisiin. Kestävillä käytänteillä tarkoitan sellaisia käytänteitä, jotka eivät jää

vain yksittäisen opetuskokeilun tasolle, vaan joita kehitetään systemaattisesti toistuvissa suunnittelun, toteutuksen, analyysin ja uudelleen suunnittelun sykleissä. Konkreettisena työkaluna oppimisympäristöjen kehittämiseen tutkimuksessa operationaalistettiin kielenopetuksessa vielä suhteellisen uutta *designing for learning* -ajattelua.

Strategioiden näkökulmasta tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella opettajankoulutuksen nykytilaa uudenlaisten opetuksen mallien toteutumisen kautta ja arvioida, millaiset ajattelutavat vaikuttavat opettajaksi opiskelevien pedagogisten ratkaisujen taustalla. Erilaiset opettajankoulutuksenkin toimintaa ohjaavat strategiatekstit ovat jo pitkään maalailleet kuvaa tulevaisuuden tietoyhteiskunnasta, mutta näkyvätkö pyrkimykset kouluttaa tulevaisuuden tietoyhteiskunnassa toimijoita opettajankoulutuksessa?

Tutkimuksen tavoitteena oli myös kehittää metodologista työkalupakkia kehittämistyöhön liittyvän monimuotoisen ja -kerroksisen tutkimusaineiston analysoimiseen. Tutkimuksessa päädyttiinkin yhdistämään varsin erilaisia lähestymistapoja etnografisesta tekstitaitotutkimuksesta koulutuksen muutoksen tutkimukseen ja edelleen ranskalaisten filosofien ajatuksiin. Edellä mainittujen lähestymistapojen yhteensovittaminen oli aika ajoitin haasteellista, mutta nähdäkseni ne täydensivät toisiaan, sillä jokaisessa on omat rajoitteensa. Tutkimukseen sopivien metodologisten työkalujen löytäminen oli siis jo itsessään eräänlainen tulos.

Muuttuvat kieli- ja tekstimaisemat

Kielenoppimisen maisemat ovat muuttuneet merkittäväällä tavalla. Kyse ei enää ole vain opetusteknologiasta, vaan siitä että erilaiset teknologiat ovat läsnä arkipäiväisessä toiminnassamme – usein ilman, että kiinnitämme niiden käyttöön sen suurempaa huomiota. Tästä hyvänä esimerkkinä on eräs ystäväni, joka saksalaisen auton ostettuaan joutui opiskelemaan italiaa, sillä auton puheentunnistusjärjestelmä oli italiantielinen. Hänen mukaansa tuli edullisemmaksi opiskella italiaa kuin vaihdattaa autoon suomenkielinen järjestelmä. Esimerkki on kiinnostava, sillä se tekee yhtäältä näkyväksi, mitä tilanteinen kielitaito voi olla, miten aito tarve tekee oppimisesta merkityksellistä ja toisaalta, miten arkemme todella on monikielinen. Myös teknologia ja kieli liittyvät kiinteällä tavalla toisiinsa.

Uudet teknologiat ja oppimiskäsitysten kehittyminen ovat luoneet edellytykset kielenopetuksen käytänteiden muutokselle, ja ympäröivän maailman monimediaistuminen on luonut kielenopetukselle ja -oppimiselle monilla tavoin uudenlaisen ympäristön. Kieltä opitaan yhä enenevässä määrin nonformaaleissa ja informaaleissa ympäristöissä. Viimeaikaisen tutkimuksen valossa vaikuttaa kuitenkin siltä, että koulun ja vapaa-ajan teksti- ja mediamailmat eroavat huomattavalla tavalla toisistaan, eivätkä nykyiset opetuksen käytänteet juuri rakenna siltä erilaisten toimintaympäristöjen välille.

Muuttuva asiantuntijuus

Tutkimukseni tuloksissa huolestuttavia merkkejä ovat muun muassa selkeästi esiin nousseet joustamattomuus, epävarmuus sekä teknologian roolin ylikorostuminen. Joustamattomuus tuli esille muun muassa case-pohdinnoissa, joissa opettajaopiskelijat joutuivat ratkaisemaan koulun arkeen liittyviä tilanteita. Eräessä casessa suomi toisena kielenä -tunti vaihtui koulun retkeen ja opettajaopiskelijoita pyydettiin pohtimaan, miten he ratkaisivat tilanteen opetuksensa suhteen. Moni ratkaisi asian toteamalla tilanteen olevan harmillinen, mutta paikattavissa niin, että opetettava asia siirrettäisiin seuraavaan tuntiin. Vain harvat nostivat esille mahdollisuuden oppia koulun seinien ulkopuolella. Nähdäkseni tämä kertoo siitä, että tulevat opettajat hahmottavat koulun ja opetuksen rakenteet melko vakiintuneina, minkä seurauksena erilaiset kehittämispyrkimykset jäävät usein pinnallisiksi.

Muutoksiin liittyvä epävarmuus on yksi tutkimuksessa esille nousseista teemoista. Monet opettajaksi

opiskelevista totesivat verkkokeskusteluissa, että kyseessä on ensimmäinen kerta kun he opettajaopintojensa aikana joutuvat pohtimaan yhteiskunnallisten ja teknologisten muutosten vaikutuksia omaan opetukseensa. Lisäksi kävi ilmi, että monet heistä kokivat muutokset huolestuttavina ja omaa työtaakkaa lisäävinä. Yleinen kokemus oli, että teknologian mielekkääseen pedagogiseen käyttöön ei opettajankoulutuksesta saada eväitä. Teknologian käyttöön liittyvä epävarmuus näytti horjuttavan myös uskoa omaan asiantuntijarooliin. Monet kokivat muutokset kuormittaviksi ja osittain pelottaviksikin. Muuttuvan maailman ja eritoten muutosten ennustamattomuuden vuoksi epävarmuudensietokyky ja myös omalla epämukavuusalueella liikkuminen ovat kuitenkin tärkeä osa tämän päivän kielenopettajan ammatillista kompetenssia.

Monipuolista tukea ja kehittämistä tukevia rakenteita

Tutkimus näyttää toteen myös sen, että uusien, informaalin ja formaalin oppimisen rajoja ylittävien opetuksen käytänteiden kehittäminen vaatii työtä kokeneiltakin opettajilta, eikä nuorilta opettajanuransa alussa olevilta opettajilta voida edellyttää monitahoisen järjestelmän uudelleenajattelemista ilman organisoitua tukea. Tässä onkin yksi nykykoulun keskeisistä kehittämisen kohteista.

Merkittävä osa opettajan työhön liittyvistä seikoista opitaan vasta työssä ollessa. Huolestuttavaa onkin, että työssä tapahtuvaa oppimista tukevia rakenteita on Suomen kouluissa toistaiseksi vielä vähän. Opettajaopiskelijat saavat koulutuksensa aikana hyvät valmiudet tieteellisen tutkimuksen tekemiseen. Tätä vahvuutta tulisi hyödyntää myös kouluissa ja resursoida opettajien mahdollisuuteen tehdä omaa työtä kehittävää tutkimusta. Tällainen tutkimus tulisi luonnollisesti sitoa myös organisaatiotason kehittämistavoitteisiin. Mahdollisuus opetuksen tutkimuspohjaiseen kehittämiseen voisi synnyttää kiinnostavia, opetukseen arkeen kiinteästi liittyviä avauksia.

Tutkimuksen fokuksessa oli teknologian pedagoginen käyttö, mutta tutkimustulokset johdattavat huomattavasti isompien asioiden äärelle. Tutkimuksessa kävi ilmi, että myös käsitys kielestä ja sen oppimisesta toistaa pitkälti niitä malleja, joita opettajaksi opiskelevat ovat saaneet omana kouluaihanaan. Monet heistä tiedostavat tämän, mutta toteavat, että uudenlaisten mallien omaksuminen on vaikeaa. Nyt koulutettavat kielenopettajat voisivat olla koulutuksen muutosagentteja, mutta puuttuva usko muutokseen, epävarmuus omasta toiminnasta ja pedagogisen kehittämisen puuttuvat rakenteet kouluissa eivät toden totta ole omiaan tukemaan nuorta opettajaa ylittämään mukavuusalueensa rajoja ja kokeilemaan uutta.

Opetussuunnitelmia moititaan usein siitä, että niihin on vuosien saatossa lisätty uutta ainesta ottamatta juuri mitään entistä pois. Lopputuloksena sisältöä on niin paljon, että sen ydin alkaa jo olla vaikeasti hahmotettavissa. Sama pätee osittain myös opettajien koulutukseen. Osin epätasa-arvoisen täydennyskoulutusjärjestelmän vuoksi opettajien koulutukseen on pakattu niin paljon sisältöä, että opintojen hektisessä rytmissä sen syvälliselle ymmärtämiselle ei aina jää riittävästi aikaa.

Tämän päivän kielenopettajan asiantuntijuus on kykyä toimia alati muuttuvissa toimintaympäristöissä – nyt ja tulevaisuudessa. Tukevatko nykyiset perus- ja täydennyskoulutusrakenteet tällaisen asiantuntijuuden rakentumista? Koulutetaanko opettajia kohtaamaan tulevaisuuden, tämän päivän vai eilisen haasteita?

Tutkimus avasi monia kiinnostavia ikkunoita opettajankoulutuksen arkeen, mutta jätti myös paljon avoimia kysymyksiä ja luonnollisesti herätti uusia. Tästä on hyvä jatkaa väitöstutkimukseeni, joka keskittyy jatkuvuuteen kielikoulutuksen kehittämisessä pedagogisena, strategisena ja organisatorisena kysymyksenä.

Lisää aiheesta:

Rautopuro, J., Tuominen, V. & A. Puhakka: Vastavalmistuneiden opettajien työllistyminen ja akateemisten taitojen tarve. *Kasvatus* 4/2011, 316–327.

Ks. myös Jyväskylän yliopiston tiedote
<https://www.jyu.fi/ajankohtaista/arkisto/2011/10/tiedote-2011-10-04-08-52-49-348401>

Kirjoittaja toimii projektitutkijana Jyväskylän yliopiston kielikeskuksessa ja pohtii työssään kielenopetuksen kehittämisen kysymyksiä.

Lähde

Jalkanen, J. (2010). Muuttuvat tilat, muuttuvat(ko) ajattelutavat. Näkökulmia design-ajatteluun ja pedagogiseen muutokseen kielenopetuksessa. Pro gradu, Jyväskylän yliopisto.